

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1942**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1942

Redaktion:

SIGURD WALLIN · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

*Omslaget: Studenterna fira valborgsmässoafton på
Skansen. Foto Folke Carlsson.*

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1942
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

JAKT OCH BONDENS HUSHÅLL

TVÅ NYA AVDELNINGAR I NORDISKA MUSEET

av Sigfrid Svensson

Till stora delar ha Nordiska museets utställda samlingar icke undergått någon väsentlig förändring sedan musei-byggnadens öppnande 1907. För en museal utställning är 35 år en lång livstid. Den kulturhistoriska och etnologiska forskningen var vid den tiden knappast mer än börjad, museets samlingar ha fördubblats sedan dess, sättet att se har genom bildreproduktionens oerhörda utveckling blivit ett annat och i samband därmed har kunskapsmeddelandet måst läggas om. Den utställningsteknik som kom till användning vid Nordiska museets uppställning i början av seklet var för sin tid banbrytande. Den kännetecknades av en torr saklighet, där föremåls-materialet osminkat sattes i främsta planet. Och det är denna egenskap jämte utställningsramens gedigna utförande som över huvud taget möjliggjort, att de gamla utställningarna trots allt fortfarande kunna hållas öppna och alltjämt samla publik. Med stor sannolikhet komma de uppställningar som göras i museet i våra dagar att i åtskilliga delar snabbare bli föråldrade än de, som främst Bernhard Salin i seklets början satte sin prägel på. Ty det faller av sig själv att en mer aktuell och efter tidens krav anpassad utställningsanordning hastigare måste följa med i den allmänna smakens skiftning och teknikens utveckling än ett mera neutralt och opersonligt gjort utställningsarrangemang. Huvudbristen i museets gamla uppställning är i fråga om allmoge-avdelningen att föremålen i så hög grad av allmänheten betrak-

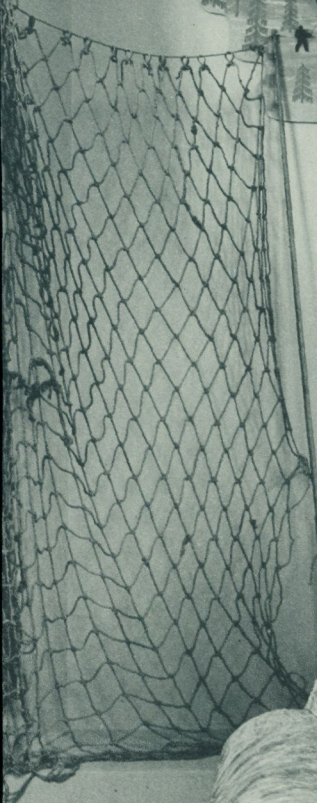
tas som rena kuriositeter, då de äro utställda utan större inbördes sammanhang och utan närmare förklaring av användning eller tillkomst. Den dominerande synpunkten vid samlingarnas första uppordning var föremålens proveniens, men museets landskapsrum ha nu blivit mindre aktuella genom tillkomsten av stora lokala museer landet runt. Med Nordiska museets egen-skap av centralmuseum följer möjlighet och skyldighet att i stället ge översiktliga framställningar med hela landet som enhet. De utställda föremålen måste uppdelas och samordnas efter andra synpunkter än ursprungsorten och främst framträder då funktionen som bestämmande. Sådana efter föremålens användning gjorda specialutställningar tillkommo också ganska kort efter museets öppnande, såsom avdelningarna för jakt och fiske och eldens ekonomiska användning samt senare samfunds- och forntroavdelningarna.

En nyuppställning av museet i dess helhet har sedan länge varit planerad. Färdiga etapper i detta arbete äro de nyordnade vasarummen i högre ståndavdelningen, dräktgalleriet, utställningarna av folkdräkter från Dalarna, Skåne och Blekinge samt den 1938 öppnade fiskeavdelningen. Såsom en fortsättning av denna senare har 1941 i museets bottenvåning öppnats ytterligare två nya permanenta utställningar Jakt och Bondens hushåll. Alla dessa tre avdelningar ha en starkt framträdande pedagogisk karaktär med en riklig användning av fotografier, teckningar, kartor, modeller och sammanfattande texter för att belysa de utställda föremålens användning. Föremål som ej kunna bevaras och visas i sitt naturliga tillstånd ha avgjutits i gips. Uppstoppade djur ingå också i utställningsarrangemangen. En högtalaranläggning har installerats, varigenom allmänheten själv kan dirigera utsändandet av trenne korta på grammofoonplattor intalade visningar genom olika delar av utställningen. Utställningsbesökaren blir härigenom oberoende av visningstid, även om det vore för mycket begärt, att denna "mekaniska guide"

Jaktavdelningen: björn fångad i sax. På fondväggen en schematisk framställning av ett storskall på varg.

storskall på varg med nät och jaktloppar

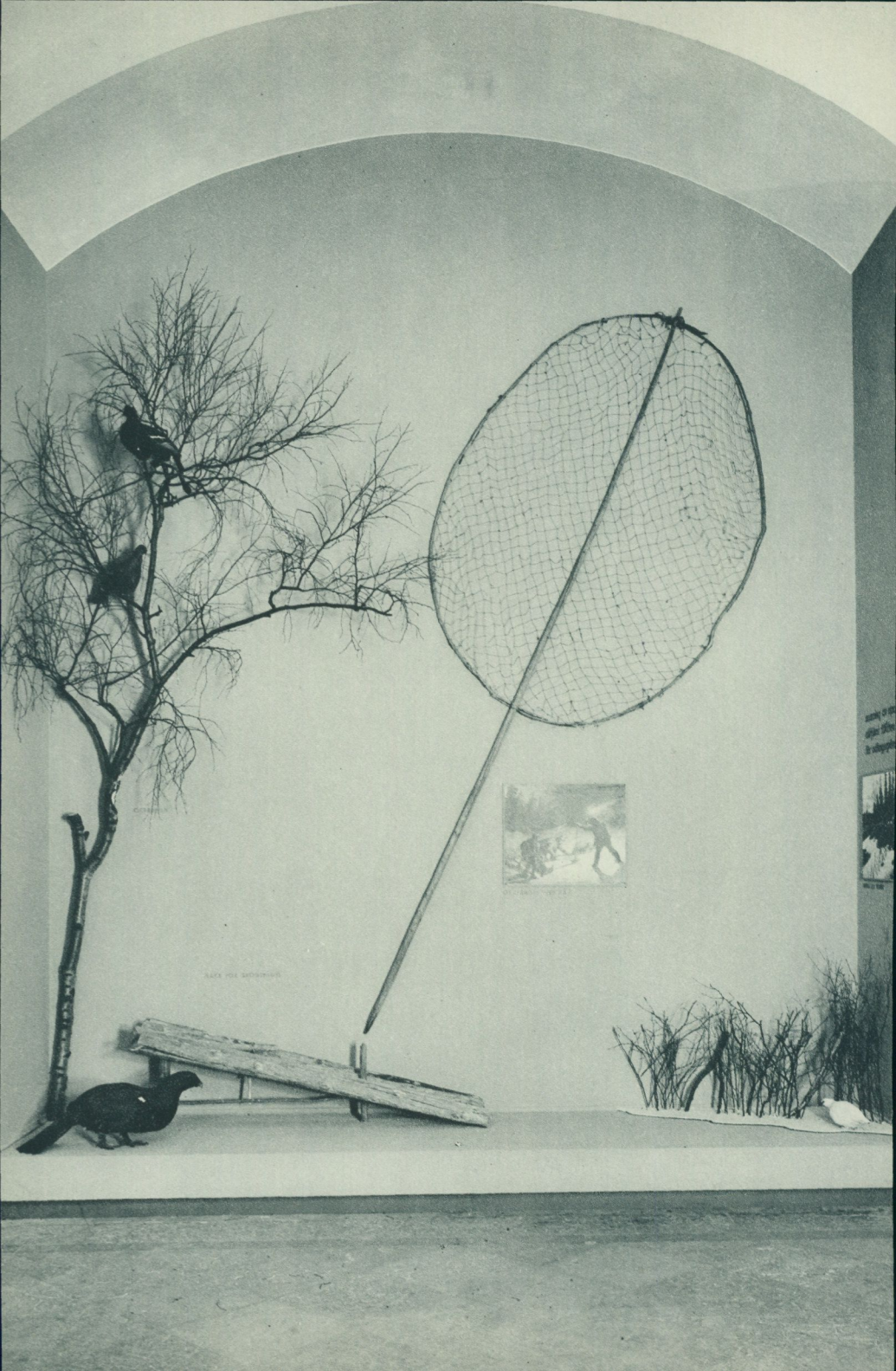

Hallt L

Rätt L

3te Hdt

skulle kunna åstadkomma samma kontakt med museibesökarna som en personlig ledning genom samlingarna kan ge.

Lokalernas begränsade omfång — de nämnda tre utställningarna upptaga dock en golvyta på 518 m² — ha tvingat till ett starkt urval av föremål, något som i särskilt hög grad gäller Bondens hushåll. I denna utställning finnas föga mer än 200 föremål exponerade, under det att hithörande samlingar i sin helhet torde uppgå till inemot det hundradubbla. Under sådana omständigheter äro de utställda föremålen i allmänhet icke avsedda att betraktas individuellt utan som exempel på typer. I anslutning härtill har det varit möjligt att följa det krav på slopande av enskilda etiketter som av estetiska skäl gjort sig gällande. Den vinst som detta utgör i fråga om utställningens helhetsverkan har givetvis fått köpas till priset av vissa utlämnade upplysningar, såsom Ortsbestämning, dialektbenämning och speciella uppgifter om det enskilda föremålets historia. För att tillgodose mera ingående studier av de utställda föremålen äro därför specialvägledningar önskvärda. Den spatiösa utställningsmetod som varit nödvändig i de nya avdelningarna kräver också, att överskådliga studiemagasin finnas tillgängliga för forskarna i ett museum, vars samlingar i sitt slag äro de största i världen. Överhuvud taget är fortskridandet av Nordiska museets omordning — bortsett från den ekonomiska frågan — helt betingat av möjligheter att skaffa ökade magasinsutrymmen för samlingarna.

I motsats till fiskeavdelningen, där föremålen äro ordnade efter olika fiskemetoder, följer grupperingen i jaktavdelningen i huvudsak viltets olika art. Denna principiella olikhet är betingad av materialet själv. Vid fiske har en och samma redskapstyp kommit till användning för många olika fiskarter, under det att vid jakt speciella fångstmetoder i högre grad utformat sig efter villebrådets skiftande miljö, storlek och vanner. Jakten på rovdjur, högvilt, småvilt, råttor och möss, säl och

Jaktavdelningen. Olika metoder för fågeljakt och fågelfångst: bulvan, flake, håv och snaror.

sjöfågel har var för sig haft sina speciella vapen och fångstredskap. I en lång serie med eldvapen har också den för stående, springande och flygande vilt anpassade vapentypen och kaliberstorleken särskilt framhävts.

Med få undantag är det originalföremål som utställas. Fångststockar och andra hithörande ting äro dock synnerligen svåra att anskaffa och en utställning av detta slag skulle nu ha varit omöjlig att åstadkomma, om ej museet sedan länge bedrivit ett flitigt insamlingsarbete på området. Som samlare står härvidlag framlidne intendenten Nils Keyland i främsta rummet och även ett antal av honom egenhändigt tillverkade modeller av fällor äro medtagna. Utrymmet har ej heller obegränsat tillåtit utställande av originalföremål. Fällornas konstruktioner visade sig redan på den äldre jaktutställningen i hög grad fånga besökarnas intresse och ha här förtydligats med en serie schematiska teckningar.

Fällor, saxar och snaror ha i viss utsträckning utställts i direkt samband med uppstoppade exemplar av de djurarter, för vilka de varit avsedda. Härigenom har vunnits en omedelbart verkande åskådlighet. En särskild svårighet när det gäller att populärt framställa jakten har varit att denna i icke ringa utsträckning utgjort en social funktion, framför allt i fråga om de stora skallen. Finurligt och lustigt ha museiman och konstnär här samarbetat för att med små modeller och schematiska teckningar få fram det gradvisa skeendet i skalljakten ävensom dess skilda utformning vid olika tider, i olika bygder och för varierande ändamål. Rovdjurens utrotande, vilket icke minst var skalljakternas förtjänst, belyses av en rad kartor, som även visa andra för lekmannen ganska överraskande förändringar i det svenska viltbeståndet.

Jaktavdelningen avslutas med en koncentrerad text- och bildframställning av jakträttens och jaktvårdens historia med direkt anknytning till den moderna svenska viltvården och dess centrala organisation, Svenska jägarförbundet. Härmed har museet lämnat ett bidrag till en direkt propaganda i nuet, en sak som varligt bedriven kan peka framåt.

Intendenten Albert Nilsson har ordnat jaktavdelningen liksom tidigare fiskeutställningen. Konstnären Manne Östlund har utfört det konstnärliga arbetet för jakten liksom för avdelningen Bondens hushåll. Vid den arkitektoniska utformningen av den sistnämnda har bistånd lämnats av arkitekten Elias Svedberg.

Utställningen av allmogens mat och dryck — med en mera slagkraftig rubrik har den kallats Bondens hushåll — skulle säkert ha fått ett annat utseende om den ordnats av t. ex. en näringsfysiolog. Denne skulle visserligen icke haft större möjligheter än museimannen att utställa det som egentligen främst borde visas: födan själv. Men för honom skulle i alla fall kalorier och vitaminer ha dominerat. Han skulle ha undersökt födans näringsvärde i olika delar av landet liksom födoämnenas förändringar vid kokning, gräddning och jäsning etc. Han skulle försökt ställa animal konsumtion emot vegetabilisk, en sak som givetvis också i hög grad intresserar etnologen. Verkningarna av de sista stora nödåren, 1868—69, skulle han kanske ha efterspanat i dödböcker och rekryteringsrullor. Matordningen i olika svenska bygder hade måst tillmätas ett huvudintresse och Linnés ord om att "diaeten förändrar oändeligen mycket inbyggarena i et Rike" borde ha citerats. Dessa olika synpunkter hade näringsspecialisten kunnat belysa med födoämnesanalyser, tabeller och roliga diagram. En sådan utställning hade säkert haft sitt stora intresse, men — det hade inte funnits särskild anledning att ordna den i ett museum. Dess innehåll hade man för övrigt i stor utsträckning också kunnat taga del av i bokform.

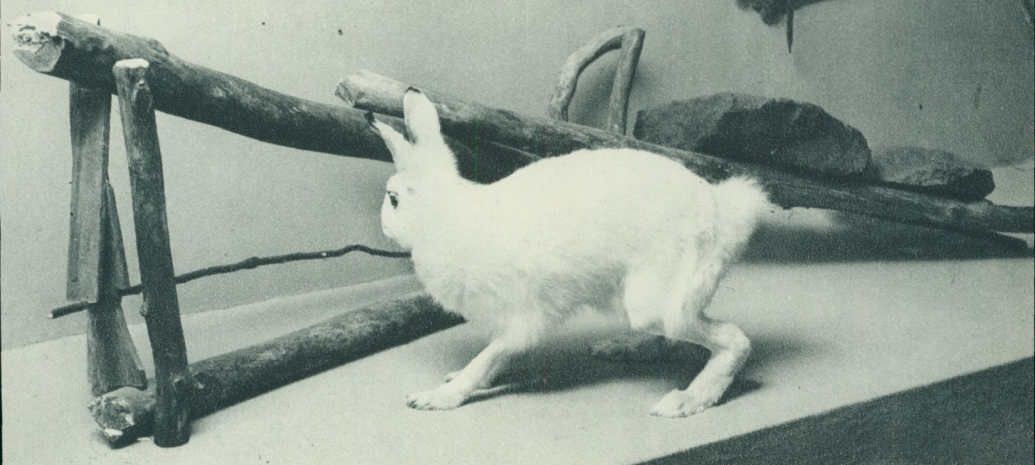
Ett museum har ingen skyldighet att försöka skildra kulturlivet i alla dess faser, dess uppgift skall begränsa sig till de delar av mänsklig odling som äro särskilt ägnade att åskådliggöras med konkreta ting. Därav följer också att tyngdpunkten i avdelningen Bondens hushåll lagts på de olika arbetsmomenten vid födoämnenas beredning. Det arbete som denna krävde tog i hög grad bondehushållets tid i anspråk och fordrade en redskapsuppsättning som utgjorde en väsentlig del av en lantgårds inventarier. Samma redskap ingå också i framträdande antal i museets samlingar.

Mjölken och brödet, boskapsskötselns och jordbrukets huvudprodukter ha tagit huvudparten av utställningsutrymmet. Mjölkhushållningen har efter 1800-talets sista årtionden haft en mycket hastig utveckling och förändrats radikalt och här har också nytt och gammalt ställts i kontrast mot varandra. Äldre förhållanden ha belysts med citat ur samtida litteratur.

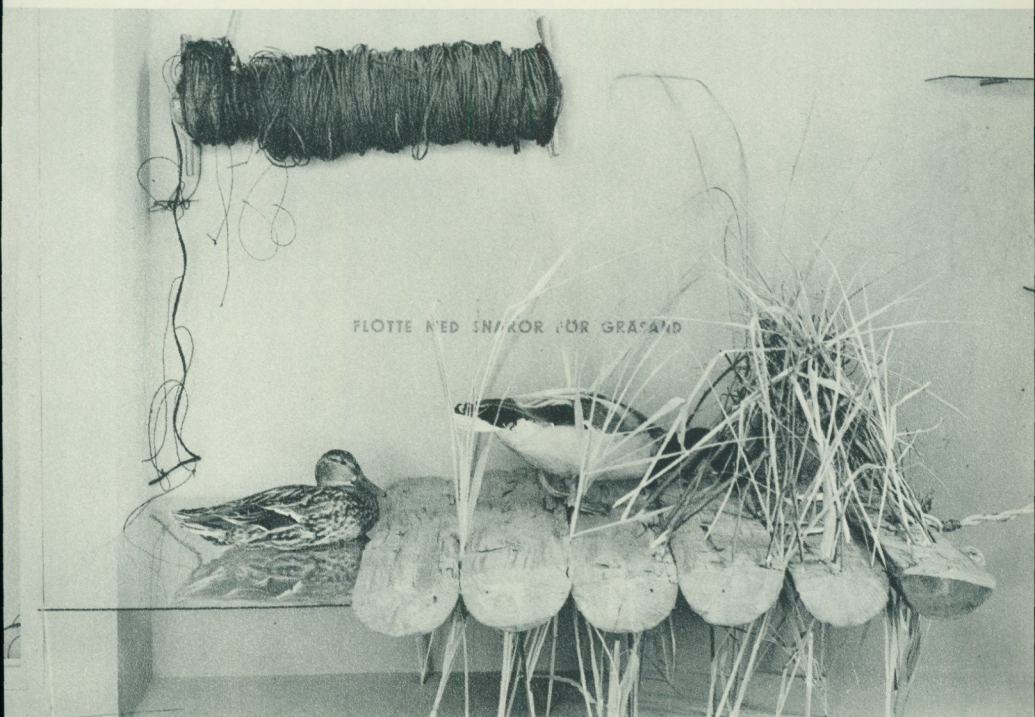
I den del av utställningen som ägnas åt bakningen utställas prov — avgjutningar i gips — på vårt lands olika brödsorter, tunnbröd, hållkakor och limpor, jämte dithörande redskap. I en interiör av en bagarstuga från övre Dalarna äro föremålen insatta i sin miljö. Utställningen upptager i övrigt mindre grupper belysande bl. a. brygd, slakt, fiskberedning och brännvinsbränning. Fondväggen fylles helt av en målning av Manne och Brita Östlund illustrerande hur den gamla bondgården fungerade som självhushåll.

Bondens hushåll sluter en utställningskrets, avsedd att börja med den under planering varande lapska avdelningen, där nomadernas primitiva kultur kommer att åskådliggöras. Som en fortsättning av Bondens hushåll visas i en tvärgång diapositivbilder från jordbrukets arbetsår och av boskapsskötselns olika grenar. Dessa bilder finnas där närmast som en erinran. Jordbruket har i historisk tid utgjort huvudförutsättningen för den svenska bondens hushåll. Det är också Nordiska museets förhoppning att det i sinom tid skall uppstå möjligheter att komplettera de nu färdiga nya avdelningarna med en utställning ägnad jordbruket, vårt folks modernäring.

HARSTOCK

FLOTTE MED SNAROR FÖR GRÄSÄND

Jaktavdelningen. Uptill: harstock. Nedtill: snaror för sjöfågel.

SVENSK VILTVÅRD VILL BERIKA LANDETS VILTSTAMMAR GENOM:

att lära jägaren ansvar inför djurlivet

att organisera den svenska jaktmarken i lämpliga jaktvårds-
områden (se kartan mittemot)

att bevara för viltets trivsel
lämpliga marktyper samt
ordna foder- och skydds-
planteringar

GÄRDESBACKARNAS BUSKVEGETATION SPELAR
EN STOR ROLL FÖR DET VILDA TRIVSEL

TAG GÄRNA ETT EXEMPLAR

MINDRE KÄRRMARKER ÄR ÖMTYCKTA UPPE-
HÅLLSPÅTÄR FÖR SKOGSVILTET

JAKTSKYTTE. LÖPANDE RÄDJUR

vinterfodring av svältande
viltstammar

RAPPHÖNS VID FODERPLATS

viltuppfödning och utplantering
på vilttomma marker

BURUPPFÖDNING AV SKOGSHARE

efterhållande av alltför talrika rovviltstammar

VINTERJAKT PÅ RÄV

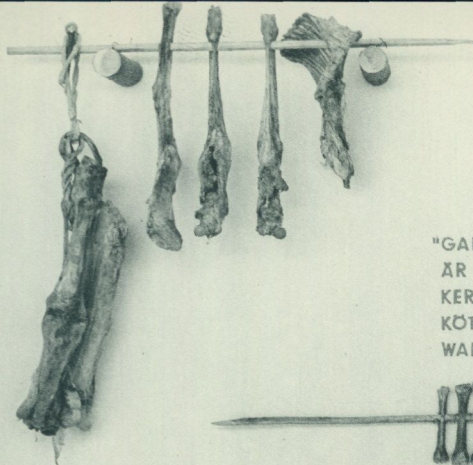
KRÄSKYTTE FÖR UV

jaktbiologisk utforskning av de faktorer som bestäm-
mer viltstammens utveckling

Ovan: Jaktavdelningen. Utställningen av svensk viltvård.

Till höger: Bondens hushåll. Upp till: detalj ur Brita och Manne Östlunds
väggmålning. Ned till: interiör av bagarstugan.

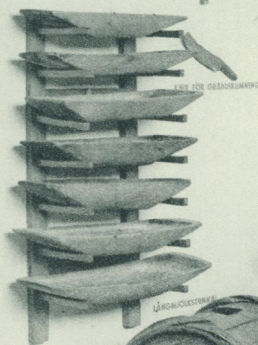

"GAMMAL HÄRSKNAT, ORÖKAT KÖTT OCH FLÄSK
ÄR FÖR ALLMOGEN LÄCKRAST; FÄRSK MAT TYC-
KER DEN INTET OM, UTAN BÖR FÄRSK FISK, KALV-
KÖTT M. M. FÖRUT LIGGA I SALT OM DET SKALL
WARA TILL LAGS"

J. GASLANDER, 1770-TALET

för att lätt kunna skumma
av grädden silade man
upp mjölken i tråg, bunkar
eller fat som voro grunda
och vido
att få grädde på detta
sätt krävde tid och arbete

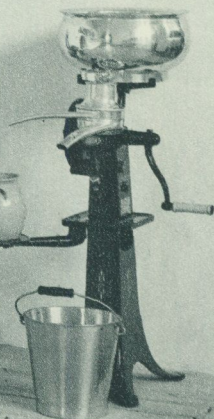
MJÖLKEN THAS GENOM GRÄDET

MJÖLKEKAMMARE

HANDEPARATÖREN GJORDE GRÄDD-
SÄTTNING OCH ÖRÖG

SVENSKEN OUSTAP DE LAVALS UPPFINNING
AV REPARATÖREN NOTE PAR. REJOLIO FÖRST-
SÄTTNINGEN FÖR DEN MODERNA MEJERI-
HANTVERKENS UPPRÖST

MJÖLKEBOKSE UPPFÖRSEN
AV E. V. GASLANDER

Bondens hushåll. Uptill: detalj av utställningsvägg med slakt. Nedtill:
gräddsättning m. m. i utställningen av mjölkhushållning.